

INTRODUCCIÓ A LA POESIA DE MARIA BENEYTO

Lluís Alpera

1. La generació dels cinquant al País Valencià

A SITUACIÓ DE L'ESCRITOR EN LLENGUA CATALANA fou més excepcional que mai durant el llarg període de la postguerra civil espanyola. La llengua, d'alguna manera, es va sacralitzar. Per a l'escriptor en català, la llengua en perill de desaparèixer "esdevingué el símbol totalitzador d'una pàtria que calia salvar", segons ens confessa Joaquim Molas. El fet mateix d'editar era pràcticament una tasca extraordinàriament complicada, tant per les traves de la censura, com per la inexistència de lectors. Sense escola, sense mitjans de comunicació, amb les seqüeles de la repressió, el català estava condemnat a viure dins el tancat de la llengua minoritzada, amb les seues funcions ben limitades.

La generació valenciana de postguerra es va trobar, lògicament, ben condicionada pels trasbals de la guerra, que portava els poetes a crear una poesia allunyada de la realitat, mitjançant una poètica simbolista que conduïa a un intimisme i, fins i tot, a un cert hermetisme. Alguns trets generacionals, com ara el joc conceptual, la preocupació religiosa i el tractament de l'amor un tant conceptualitzat, donaran pas a reflexions existencialistes —on es barrejaren el món absurd, el dolor i la mort—, i també a explícites invocacions a Déu, com a darrera possibilitat de superar el buit existencial.

Dos dels poetes d'aquella generació esdevindrien amb el temps figures cabdals de la literatura catalana del segle XX: el poeta Vicent Andrés Estellés i l'assagista i poeta Joan Fuster. Així Mateix, un tercer escriptor de l'esmentada generació, l'alcoià Joan Valls i Jordà, atenyeria, així mateix, un ampli reconeixement al País Valencià alhora que la seua obra palesaria l'evolució

Imatge recent de Maria Beneyto

Des dels poemes d'aquesta generació esdevindran amb el temps figures cabdals de la literatura catalana del segle XX: el poeta Vicent Andrés Estellés i l'assagista i poeta Joan Pons. A més d'estar un bonic exemple de l'evolució generació, l'altre Joan Valls i Jordà, atenyent, amb mateix, un ampli reconeixement. País Valencià afirma que la seva obra representa l'evolució

de la lírica valenciana a través de les diferents etapes de postguerra.

A Vicent A. Estellés i a J. Fuster se'ls atribueix, aquí i enllà, els signes de la modernitat de la poesia valenciana de postguerra, sobretot al segon per haver posat èmfasi al voltant de dos eixos del nostre segle, com ha remarcat Octavio Paz: la ironia —l'estètica del grotesc— i l'analogia —l'estètica de les correspondències. Més enllà dels mèrits a títol individual, creiem que caldria fer un balanç d'òptica més àmplia i ratificar allò que algú afirma que tota una generació —la de postguerra valenciana— va demostrar un gran rigor intel·lectual i literari, amb una clara consciència de renovació i que va imposar-se la urgència d'abandonar el provincianisme cultural i literari per tal d'inserir-se en els corrents normals. Generació que, a més de tots els poetes esmentats fins ara, va comptar també amb escriptors tan interessants com Jaume Bru i Vidal (1922), Carmelina Sánchez Cutillas (1927) —tot i que la cronologia de la seua producció i la seua estètica són dels seixanta— Francesc de Paula Bruguera (1928), Rafael Villar (1931) i Maria Beneyto (1925).

2. Algunes dades significatives en la biografia de M. Beneyto

Maria Beneyto naix a la ciutat de València l'any 1925. A l'edat de tres anys, el seu pare decideix de traslladar tota la família a provar fortuna, com a autor teatral, a la capital de l'Estat. Sembla que la il·lusió del pare era tan gran per estrenar algunes de les seues peces dramàtiques a Madrid que va abandonar un bon treball que tenia a València i va embarcar la família en una trista aventura, segons ens confessa l'escriptora en una de les seues novel·les (*Antigua patria*, 1969) d'una manera crítica i àcida, tot i treure-li les conseqüències en la inestabilitat econòmica que la família va patir durant alguns anys fins que a la fi el pare va decidir de tornar a València l'any 1937, en plena guerra civil.

Maria Beneyto, dins l'esmentada novel·la, projecta un sentiment d'il·lusió i vius records per tot allò que havia perdut: la mar, els tarongers, les fulles verdes, el paisatge de València. Pagarà la pena que el reproduim: "Eras del mar, siempre lo fuiste, y te obligábamos de nuevo a la brusca amutación. Tenías que volverte, como todos allí, páramo y meseta. Respirar la sequedad de aquel poniente y no morirte, sino cambiar. Para mí Valencia era un sueño, una nostalgia de la sangre o una luz entrevista, entre naranjos u hojas verdes. Una esperanza más que nada. Para ti Valencia era el agua salada y la dulce humedad, la respiración perfecta, el lugar donde el cuerpo tenía su sitio intransferible. Valencia, más que tu tierra, era tu mar. Y a un ser *anfíbio* como tú le traíamos a vivir entre vaharadas de horno".

En efecte, Maria Beneyto esbossa ja uns sentiments que, des del punt de vista psicolingüístic, podríem afirmar que són de decisió i d'il·lusió per retrobar-se amb la terra, amb l'estabilitat econòmica perduda i, sobretot, amb un paisatge amb què s'identifica plenament: la mar, la verdor, València. Així com també amb el fet diferencial que l'escriptora arrossegava en el subconscient: el català de la ciutat de València.

Com ha declarat l'autora en una entrevista, el "castellà s'ha parlat sempre a casa", i, com ens ha confirmat personalment, els pares de Maria Beneyto, tot i procedir de famílies valencianoparlants —sobretot la mare, car la mare del pare era francesa— parlaven entre ells el castellà i, per suposat, li parlaven a la filla en castellà. Per tant, mai no va escoltar el català a casa com a llengua de relació; tan sols, esporàdicament, com un acudit o algun brofegada. En tot cas, va sentir el català als carrers de València. L'escriptora, tanmateix, no entrarà de fet en un contacte més substanciós amb el català fins al 1937, data en què la família retorna a València, quan ella tenia 12 anys. Serà la gent dels pobles del voltants, sobretot uns parents de Catarroja i Oliva, qui encoratjarà Maria Beneyto en la competència del català, cosa que li permetrà introduir-se més tard, com a catalanoparlant habitual, dins el catalanisme cultural del País Valencià, en els anys cinquanta.

Un canvi en la situació familiar gràcies a una herència, als inicis de la postguerra, va permetre a la família de retrobar aquella estabilitat econòmica perduda. Maria Beneyto tenia aleshores uns vint anys i aquest canvi li va comportar dues coses ben importants: d'una banda, dedicar-se plenament a escriure —i relacionar-se amb els cercles literaris respectius— i, d'altra, mantenir una independència lúcida i rebel davant les estètiques, les escoles o les diverses llengües del país. Independència no sempre fàcil de mantenir quan en la dècada dels cinquanta fa amistat amb diversos grups literaris —castellans i catalans— a la ciutat de València. Maria Beneyto es trobarà aviat davant una realitat cultural bilingüe, amb les pressions corresponents de cadascun dels grups.

3. El bilingüisme literari de M. Beneyto

La nostra societat, que ha patit força desercions a l'hora d'escriure en català al llarg de la història, sembla no mirar-s'ho massa bé, allò dels escriptors bilingües, posició que sol considerar ambigüa i ben poc compromesa. En qualsevol cas, sempre haurem de tenir present les condicions particulars i les del context socio-històric per les quals determinats escriptors van optar per aquesta via. Naturalment, no ens referim ara a aquella pràctica generalitzada dels qui fan els seus primers tempteigs literaris en castellà per passar-se ràpidament, i generalment

de manera definitiva, al català. Ni tampoc, és clar, als escriptors catalans que hagueren i han de recórrer encara al castellà, dins una pràctica periodística, per tal de sobreviure.

El cas de Maria Beneyto ha estat un dels més simptomàtics entre els escriptors bilingües en un país i una època que potser justificaven una tal opció. A més, els escriptors bilingües poden presentar, talment com ha subratllat en referir-se a aquesta escriptora Josep Ballester, “un to i una temàtica distintes segons la llengua utilitzada, tot i formar part d'un conjunt i d'una cosmovisió de l'existència de l'autora no gens fàcil de deslligar”.

La decisió personal de Maria Beneyto, castellanoparlant (família, escola i formació autodidacta en castellà), per posar en pràctica dins la creació literària un bilingüisme *coordinat* adquireix, *velis nolis*, un ressò extraordinari, car l'escriptora de la ciutat de València va posar en marxa, després d'un esforç d'aprenentatge i de formació autodidacta en català, dos sistemes verbals independents que li han funcionat perfectament a l'hora de la praxi literària.

Maria Beneyto ha publicat alternativament en castellà i en català, amb un còmput d'obres favorable al primer. No ha estat, per tant, el cas de l'escriptor bilingüe que utilitza, com hem indicat, alguna de les dues llengües —òbviament el castellà— com a llengua instrumental en diaris o altra mena de publicacions, com fou el cas de Joan Fuster o Vicent A. Estellés.

Maria Beneyto va traspassar la barrera de la primera llengua, el castellà, per motius de forta convicció d'identitat amb el país en què havia nascut i al qual havia tornat, i ha mostrat tant en la seua obra en català com en la vida un apassionat amor per la terra, per la gent i pel llegat cultural que els valencians han rebut al llarg de la història, com afirmaria el mestre Sanchis Guarnier, que, per cert, també va encoratjar la nostra autora en la creació en català. Aquesta actitud positiva d'integració i l'enorme capacitat lingüística en la pràctica literària en català han fet possible la consolidació d'una gran escriptora bilingüe.

Per tant, haurem de donar suport a aquells que fan una valoració positiva de determinats bilingüismes com ara el de Maria Beneyto, enfront del buit o del silenci que l'escriptora ha patit en diverses fases de la seua vida, tant en un sector com en un altre. Uns per altres van aplaçar o no van atrevir-se a ajutjar l'enorme esforç que, des del seu autodidactisme, Maria Beneyto anava demostrant en totes dues llengües. Pel que fa a les nostres lletres, sempre que l'escriptora trobava qualsevol mena de suport, bé d'altres escriptors, bé d'editorials, el resultat sempre esdevenia ben positiu i encoratjador devers una obra definitiva. Caldrà recordar ara i ací els elogis crítics i l'ajut editorial de Xavier Casp, Sanchis Guarnier, J. Senent i J. Fuster, sense oblidar-nos de l'encoratjament epistolar de Salvador Espriu.

4. Fases en la creació literària de Maria Beneyto

Maria Beneyto ha escrit poesia i prosa en castellà i en català, amb un total de 27 obres —17 en castellà i 10 en català. La relació de la publicació de les obres en una i altra llengua fins l'any 1994 és la següent:

1947	<i>Canción olvidada</i> (P)
1952	<i>Eva en el tiempo</i> (P)
1952	<i>Altra veu</i> (P)
1954	<i>Criatura múltiple</i> (P)
1956	<i>Poemas en la ciudad</i> (P)
1956	<i>Tierra viva</i> (P)
1956	<i>Ratlles a l'aire</i> (P)
1956	<i>Antología general</i> (P)
1958	<i>Ratlles a l'aire</i> (P) (2a. ed.)
1958	<i>La promesa</i> (N)
1960	<i>El río viene crecido</i> (N)
1965	<i>Poesía (1947-1964)</i> (P)
1966	<i>La gent que viu al món</i> (N)
1967	<i>La dona forta</i> (N)
1969	<i>Antigua patria</i> (N)
1974	<i>El agua que rodea la isla</i> (P)
1975	<i>Biografía breve del silencio</i> (P)
1977	<i>Vidre ferit de sang</i> (P)
1990	<i>La dona forta</i> (N) (2a. ed.)
1993	<i>Antología poética</i> (P)
1993	<i>Després de soterrada la tendresa</i> (P)
1993	<i>Archipiélago (Poesía inédita 1975-1993)</i> (P)
1993	<i>Nocturnidad y alevosía</i> (P)
1993	<i>Hojas para algún día de noviembre</i> (P)
1993	<i>Poemes de les quatre estacions</i> (P)
1993	<i>Antología poética</i> (P)
1994	<i>Para desconocer la primavera</i> (P)

D'entrada, podem manifestar la nostra coincidència amb J. Ballester que l'obra poètica de Maria Beneyto segons quina llengua utilitze podrà oferir un to diferent, encara que qualsevol obra creativa forma part de tot un conjunt anímic i d'una cosmovisió de l'existència ben difícil de destriar en l'artista.

Per la seua banda, cert tipus de crítica interessant s'ha pronunciat darrerament sobre la poesia de M. Beneyto en castellà i pel que podríem comprovar bastants dels trets, de les fases o de l'estil serien aplicables a la seua poesia en català.

En tot cas, pel nostre compte hem pensat classificar el conjunt de tota la seua obra literària tant en castellà com en català, siga en la vessant de poesia o de narrativa, en les següents fases:

a) Una primera, des de l'any 1947, data del seu primer poemari en castellà, *Canción olvidada*, fins a 1957. Fase absolutament lírica, en què alterna el castellà amb el català, amb un lògic predomini del primer. En total són sis poemaris en castellà al costat de dos en català, a més d'un primer conte en català aparegut dins una antologia.

b) Una segona, des de 1958 fins a 1969, on pren carta de naturalesa la narrativa —novel·les i narracions curtes— amb tres títols en castellà i dos en català.

c) Una tercera, ben curta per cert, des de 1974 a 1977, en què retorna a la poesia i publica dos poemaris en castellà i un en català.

d) Una quarta i darrera fase encara no conclosa que arrenca el 1990 amb la publicació de *La dona forta* (2a. ed.) i la concessió del Premi d'Honor de Les Lletres Valencianes, l'any 1992, i, per fi, l'acaparadora eclosió de poemaris, a l'estil del moment més dolç de l'Estellés, amb sis poemaris en castellà, un en català i un conte ben curt en vers també en català i una Antologia en català i castellà.

5. Obra poètica en català

Fins ara, l'obra poètica en català de Maria Beneyto comprén quatre poemaris, alguns dels quals estroben ben distanciats en la seua publicació: *Altra veu* (1952), *Ratllas a l'aire* (1956; 2a. ed. 1958), *Vidre ferit de sang* (1977) i *Després de soterrada la tendresa* (1993). D'entrada podria oferir més bé una impressió migrada si la comparem amb la resta de la seua producció literària. En tot cas, sempre preferirem la qualitat a la quantitat i l'obra poètica de Maria Beneyto va abastint uns nivells estètics altament sorprenents per la seua excel·lència a mida que va publicant, especialment en els dos darrers.

5.1 *Altra veu* (1952), *Ratllas a l'aire* (1956)

Amb un to confidencial i directe, i amb un llenguatge sovint simbòlic, Maria Beneyto intenta mostrar-nos la dialèctica que s'estableix entre el

món urbà i el món rural que hauria d'anar lògicament en favor del segon. Tanmateix, la mirada urbana —l'èpica asfàltica, com l'anomenarà algun crític— omplirà la temàtica dels versos al llarg d'aquesta primera fase. Pessimisme i desesperança transpuen gran part d'aquests dos poemaris, especialment el primer, on l'autora ha volgut suprimir en l'edició que presentem ara alguns poemes que figuraven en la primera versió del llibre com ara "L'hospital" o "L'hospici".

Tots dos poemaris utilitzen la quotidianitat per a expressar els paisatges interiors que s'il·luminen, especialment a *Ratlles a l'aire*, amb els colors i els elements de la Natura, amb un gran sentit narratiu de les coses menors:

Enllà on eren les taronges vives,
—costa de les taronges ja sorpreses
en la saó de llum frutal perfecta—
fon la intuïció de l'alegria.

(*Ratlles a l'aire*)

D'altra banda, elements com la mar, les sirenes, les roses —"Deliberadament roses" titula un dels seus poemes— ajuden a combatre, a exiliar els "benvolguts fantasmes vius, que encara puguem donar-li —i donar-nos-vida...". És evident que el fet existencial li preocupa a Maria Beneyto, cosa lògica en els intel·lectuals de la seua generació que van beure de l'existencialisme europeu, especialment el francès. En tot cas, l'existencialisme de la nostra autora és més aviat *light* si el comparem amb certes preocupacions líriques de V.A. Estellés o de J. Fuster. Vejam, per exemple, uns versos del poema "Hereus":

¡Ai companys meus d'origen, els que viviu en terra,
quina abraçada meua o llaç de llum o força
—d'aqueixa nua i tendra i terrible com l'aigua—
acoste en el silenci que em tanca i em limita!

Amb tot, la temàtica predominant s'ha d'incloure en l'individual, l'angoixa i el desarrelament, tot i que l'autora mira d'aconseguir un equilibri al llarg de tota la seua poesia en català entre l'angoixa existencial i la denúncia social, entre la pinzellada del fet quotidià gairebé cinematogràfic i la càrrega simbòlica i onírica del subjecte líric i, finalment, entre el passat i el present.

Com va encertar molt bé E. Ferrer, aquests dos llibres inicials expressen "una humaníssima rebel·lia davant l'espectacle d'injustícia que ofereix el món actual".

5.2 Vidre ferit de sang (1977)

El tercer poemari de Maria Beneyto, que va obtenir el Premi Ausiàs March de Gandia, *Vidre ferit de sang*, va passar pràcticament desapercebut. En gran part per haver estat publicat per l'Ajuntament de Gandia i no haver entrat dins els canals comercials habituals. Tampoc els poemaris anteriors havien gaudit d'un gran èxit als anys 50, car el públic lector de poesia i les condicions socio-culturals de l'època i el tiratge limitadíssim de l'editorial Torre no permetien massa alegries. Amb tot, *Ratlles a l'aire* havia obtingut el premi "Ciutat de Barcelona", cosa que es va traduir en una segona edició, aquesta vegada a Barcelona, l'any 1958.

D'altra banda, Maria Beneyto que ja havia tingut als anys seixanta, amb motiu de la publicació de dos obres narratives, *La gent que viu al món* i *La dona forta*, una certa frustració pel poc ressò de la crítica establerta tant a Barcelona com a València, va decidir davant l'idèntic resultat de *Vidre ferit de sang* prendre la via de l'exili interior. Per tant davant ara d'una certa indiferència d'algun sector de la crítica i el buit de determinada gent per la seua praxi literària bilingüe, la nostra escriptora va ser ben radical i contundent: va deixar de publicar al llarg de 13 anys. La mateixa escriptora és ben explícita al respecte:

"L'obra bilingüe no em va afavorir gens. Era rebutjada per tots. Va ser una circumstància difícil i incòmoda. Em miraven malament els uns i els altres; finalment vaig haver d'exiliar-me dins la meua ciutat i molts pensaven si m'havia mort o si me n'havia anat a viure a un altre lloc".

La veritat és que *Vidre ferit de sang* és un excel·lent poemari que palesa la maduresa de Maria Beneyto quant a la seua expressió lírica en català i que va aconseguir provocar els elogis més decidits de crítics tan importants com M. Sanchis Guarnier o E. Ferrer que la va titlar, al conjunt de la seua obra, com "una de les veus poètiques més interessants dels darrers trenta anys". Si prèviament havia així mateix arreplegat encoratjaments com el de Vicente Aleixandre o el de Salvador Espriu, el còmput de suport a l'autora semblava més bé favorable, cosa que potser no va tenir en compte Maria Beneyto a l'hora d'exiliar-se.

Quant al títol, amb una càrrega altament simbòlica, podria ser ben reveladora de la vessant cívica de Maria Beneyto, mig amagada en els seus poemaris inicials en català però ben explícita en els de castellà. En definitiva, la recerca de la realitat fora del poeta, car Maria Beneyto havia viscut en carn pròpia la desfeta d'uns ideals amb totes les conseqüències negatives, fets i vivències que la porten a ser solidària amb els vençuts, amb els desarrelats. Ara bé, tot i que la seua poesia traspuarà a partir d'ara el compromís amb l'entorn cercant una realitat en part per al subjecte líric i en part per a la "inmesa majoria", Maria Beneyto investigará aquesta realitat *líricament*, com alguna cosa més de valor anímic que un simple document.

Fins a aquest moment, la poesia de M. Beneyto no havia relliscat massa pels camins del compromís cívic o social, cosa que conduïa els crítics a establir la dicotomia següent: quan escriu en castellà s'acosta a la poesia social i quan ho fa en català la seua veu és més personal i íntima. Potser aquesta etiqueta servia per als dos poemaris inicials en català. A partir del tercer, aquesta fórmula desapareix i encetarà la barreja de la poesia de preocupació cívica amb la temàtica més personal.

El mateix títol del llibre podria conduir-nos a interpretar el vidre com un sinònim dels ulls i, per tant, amb la funció de "visionar" la vida a través de la nineta dels ulls. Uns versos posteriors, concretament del darrer poemari, *Després de soterrada la tendresa*, ens podria confirmar la hipòtesi:

El xiquet, però,
li pot donar la mà, i amb ella
eixugar-li els ulls, ja sense vidre,
lliures del fronterer neguit
i de l'asalt feréstec de la llum

De ser així, el vidre tacat de sang esdevindria la història, personal i col·lectiva, tacada per la sang, que ja podem començar a contar, amb la mort del dictador.

Maria Beneyto, d'altra banda, se sent molt més segura del lleguatge i dels seus recursos expressius que coincidiran amb el desplegament temàtic que l'autora comença a fer en català, en especial, com hem dit, dins la vessant cívica:

Un poble d'argent
amb martells de critall colpejant el goig

o

Himnes empolsegats, corcades òperes
simfonies i *rocks*, tot aprofita

Tot el poemari pateix, d'una banda, de "la color agra del crit on va dit tot allò que no és paraula", amb unes terribles ganes de contar i sobretot de "dir el que resta". D'altra, el color roig ho envairà tot, com si realment fos daltonica. El roig i la sang, per suposat: "tacat de roja ràbia feridora", "el roig fa sang", "la més roja riuada", "el bou de la sang".

En suma, el passat, el record, el somni, segells inconfusibles i ben personals per expressar la dimensió humana en el temps es barregen amb seny, al llarg del poemari, amb l'amor per la seua terra, pel seu mar, per la seua condició de dona de múltiples sensibilitats reflectit per exemple al poema "La dama bova":

Trenta-nou anys. La dona
va naixer d'un esglai,
amb la por per ambient
i tots els clams per música de fons.

5.3 Després de soterrada la tendresa (1993)

De vegades, els secriptors donen de si el millor després d'un llarg silenci, d'un dur exili interior. En el cas de Maria Beneyto, com ja hem assenyalat, per una manca de suport crític o editorial, almenys així ho veia la mateixa escriptora, va emmudir del tot durant tretze anys. Precisament, el crític J. Albi ha conceptuat els anys 1982-1990 com especialment durs per a Maria Beneyto fins al punt que hom podria anomenar-los com una "Biografia dura del silenci". Però, a la fi, a partir de la segona edició de *La dona forta* (1990), d'un article sobre la seua obra a *Serra d'Or* (1991) i la concessió del Premi de les Lletres Valencianes (1992), l'escriptora valenciana va donar un esclat espectacular, com una nova *ave fènix*, publicant una quantitat impressionant de poemaris. Ens trobem, per tant, de manera sorpresiva i afortunada, davant la millor fase de l'escriptora valenciana tant per la quantitat com per la qualitat de les obres.

Maria Beneyto sembla allunyar-se cada vegada més de la vigorosa autobiografia de l'època de la seua infantesa. Ara li agradarà més de concentrar el record, amb la consegüent càrrega catàrtica en esdeveniments reals i viscuts, on les dramàtiques realitats poden prendre força de nou. Així, de passada, fa un exercici un punt terapèutic: tornar a la realitat mitjançant el record, a través del temps, com si poguéssim incentivar novament les vivències del passat.

Si en el poemari anterior Maria Beneyto tancava el llibre amb el poema titulat "Terra" confirmant la voluntat d'arrelament amb el país i la seua gent, en *Després de soterrada la tendresa* també tindrà un altre de ben significatiu, dividit en tres parts, anomenat "Tocar mare". L'escriptora, després de tan extens periple en solitari, abandonada en un vaixell a la deriva, torna decidida a "tocar mare", a través del record i la terrible experiència en carn pròpia:

A la infantesa em duies i em tornaves
cremant la processó de tots els sant i verges
als qui pregaves
per la filla petita i per la dona
quan la febre era el pou on m'enfonsava
o el cor em feia mal de veure i viure.
"Vine a la mare".

Caldrà advertir, a més, que la dona de terra ha estat substituïda en general per la dona d'aire i fins i tot per la dona de mar, claus interessants de la nova simbologia en la lírica de darrera hora de Maria Beneyto, sobretot la produïda en castellà. La dona serà, doncs, sinònim d'esperança, nascuda en l'aire, en la llum, en l'aigua. També caldrà remarcar la importància en el tractament temàtic de la dona, car la naturalesa de la dona, enfront de la de l'home, és "múltiple". D'aquí que unes vegades aparega com la "dona forta" amb un clar compromís humà i dramàtic, social i cívic, i d'altres, amb els rols més tradicionals de la història: mare, esposa, filla petita, germana bona, "dama bova", mare d'un fill nonat, etc. Serà així com hi haurà una constant temàtica singular en la poesia de Maria Beneyto: la presència de la condició femenina, que, generalment, va lligada a un fort i arrelat sentiment de solidaritat, producte d'una formació i d'unes vivències intensament dramàtiques, que podem endevinar a través dels records explicitats i del llenguatge simbòlic que mig disfressa el temps de naufragi i de foscuria viscut per Maria Beneyto:

Jo vinc d'un temps perdut. Sóc mare i filla
d'aquest monstre d'amor que em fa una illa.

Després de soterrada la tendresa és més aviat un recull de poemes esparsos de diferents èpoques. Els sis primers poemes per la temàtica i les referències puntuals sembla que pertanyen als anys 50 i 60. Així ho podem comprovar al poema "Albat" que dedica al poeta i amic generacional Vicent A. Estellés amb motiu de la mort de la seua primera filla o al poema "Ciutat bombardejada", que va ser ja publicat dins l'*Antologia de la poesia realista valenciana* l'any 1966.

Dins aquest bell poemari subratllarem especialment el conjunt dels deu poemes finals que donen el títol al llibre. Sens dubte, aquest conjunt és la millor peça lírica en català que Maria Beneyto ens ha donat fins ara. Es tracta d'un cant de dolor lúcid i rebel, de forta reflexió interior davant una cita ausiasmarquiana: "A mes amics de tristor puc escriure/ no em basta temps a poder-me'n rependre". Entre díctics i quartets de molt bella factura, solemnes i profunds, Maria Beneyto ens mostra el millor del seu tarannà poètic. Des del temps de la reflexió, de la serenor aconseguida pel patiment i la distància, l'escriptora substitueix el discurs confidencial i directe de sempre per un altre que frega la frontera de l'al·lucinació i la irrealitat:

Naus d'espills hipotètics, on s'embarca la bruixa
de l'estriptis frenètic que entronitza la cuixa,

avancen cap al límit de l'ansietat ferida,
del malaltís desori i la carn maleïda

batejada naufragi, ciutat, claveguera,
còctel del plor de l'ombra i la fam de la fera

on, per molt que m'esglaie, no accepte el sacrifici
d'aquest vici de viure que tinc. Aquest mal vici.

Visió, com veiem, un tant esperpèntica i surrealista, que ens podria recordar perfectament els millor de les pintures d'El Bosco.

Finalment, caldrà subratllar així mateix la creixent ambició de Maria Beneyto en la renovació temàtica i formal i en el seu entestament de trobar noves fórmules estètiques, a més de mostrar el domini quan utilitza les formes clàssiques com els díctics, els quartets o l'ús sovintejat del sonet.

6. Conclusió

Hem insistit aquí i enllà que el lent procés creatiu en català de Maria Beneyto tant en la lírica com en la prosa s'ha vist condicionat tant des de fora —per l'ambigüitat que inspira la pràctica bilingüe— com des del si de la mateixa escriptora —generalment poruga i recelosa per l'escàs suport que creu rebre, bé d'encoratjament, bé editorial—. Condicionament que potser s'ha vist agreujat per la condició de Maria Beneyto de dona solitària i discreta, allunyada dels enrenous i les servituds que acostuma a imposar la fauna literària.

Mentre a Maria Beneyto li van funcionar alguns amics com a consellers/editors, com ara el cas de Xavier Casp, Manuel Sanchis Guarnier, Joan Senent o recentment Josep Ballester, l'escriptora bilingüe treia els seus manuscrits en català, car se sentia plenament recolzada i encoratjada a fer noves provatures. Però si, davant l'esforç tant creatiu com de peatge en la relació social que havia de pagar, el suport de la crítica no era el que ella desitjava, tornava ràpidament al seu exili interior. És, precisament, el que li va passar els anys seixanta amb la publicació de les obres narratives *La dona forta* i *La gent que viu al món* i del poemari *Vidre ferit de sang* els anys setanta.

Per fortuna l'eclosió dels anys noranta, amb un retorn esplendorós d'obres amb una sorprenent qualitat han re-situat Maria Beneyto en un dels llocs capdavaners de la literatura al País Valencià. El nivell assolit al darrer poemari és el fruit de l'esforç artesanal, de l'exigència continuada, de l'objectiu de perfecció que els grans poetes persegueixen i que, tard o d'hora, atenyen. No sabem si *Després de soterrada la tendresa*,

Maria Beneyto en publicarà d'altres poemaris que igualen o superen l'alt nivell aconseguit. En tot cas, l'encoratgem perquè continue oferint-nos el fruits més saborosos.

Finalment, respecte de la present edició, hem de confessar que la presentació dels quatre poemaris que constitueixen fins ara l'*Obra Poètica* de Maria Beneyto en català ha estat a càrrec de la mateixa autora. Per tant, les esmenes o canvis en alguns dels poemaris ha estat decisió personal, car l'escriptora tenia la intenció d'oferir com a definitius els textos poètics de la present edició. El que confirma, en definitiva, el grau d'exigència i de revisió permanent que Maria Beneyto té respecte dels seus textos. Per la nostra banda, hem coincidit amb l'autora de no incorporar en aquesta *Obra Poètica* els versos del breu conte infantil *Poema de les quatre estacions*.